

Maksim Gavrilov,
VSFNT:n ja KASNT:n
ansioitunut taiteilija

Olen kuullut kanteleen soinnun

Kanteleen hopeakielisen soiton kuulin ensimmäistä kertaa Kantalahdessa rautatieläisten klubissa vuonna 1937. Silloin karjalaisten kanteleensoittajien lempeät sävelet muistuttivat minulle äitini hiljaisia hyräilyjä hänen tuudittaessaan nuorempia veljiäni ja sisukojani. Kun sitten kanteleista helähti karjalainen katrilli, jalkani olivat lähtenyt itsestään tanssiin. Istuin katsomossa ja kadehdin näyttämöllä soittavia, tanssivia ja runoja lausuvia karjalaisia neitoseja ja nuorukaisia. Kuvitelin olevani heidän joukossaan...

Tekijä

Kotikunnalla

Kotikyläni Knäsö on levittäytynyt Vienanmeren erään lahden pohjukkaan Tšupan ja Kantalahden välille. Kylän jakaa kahtia lahteen laskeva kapea joki. Joen toisella rannalla oli kylän venäläinen ja toisella karjalainen osa. Venäläiset ymmärsivät hyvin karjalaisten puhetta ja karjalaiset venäläisten. Kylän jako venäläiseen ja karjalaiseen osaan oli muodollista, sillä puolet väestä oli sukulaissuhteissa keskenään. Kylän ympärille levittäytyneet tunturit suojasivat sitä vinhoilta pohjan tuuilta. Kylvömaita oli niukasti, ja nekin olivat enimmäkseen karua kivikkoa. Silti kyläläiset perinteiseen tapaan viljelivät perunaa ja naurista. Ennen vallankumousta pohoilla oli täällä ollut poroja mustanaan, kun taas osattomat talonpojat olivat saaneet raataa näiden pohattojen hyväksi. Kylän asukkaiden pääelinkeinona oli kuitenkin kalastus ja merilevien keräys. Kesäisin lapset polskuttelivat lahden lämpimässä vedessä ja pyydystivät omatekoisilla haaveilla pikkukaloja, joita meillä nimitettiin karaskaksi.

Synnyin karjalaisen talonpojan ja kalastajan perheeseen. Meitä oli kuusi sisarusta, joista minä olin vanhin. Isäni Ivan Antonovitš oli ennen vallankumousta tehnyt työtä pohatta Markovin taloudessa. Sama kohtalo oli ollut äidillänikin Anastasia Grigorjevnulla. Niin pitkälle kuin muistan äitini ja isäni elämää voin vakuuttaa, ettei heidän toimeentulonsa ollut mitään leikintekoa: oli tehtävä työtä kovasti ja sinnikkäästi. Me, lapset, saimme viettää pitkiä päiviä yksikseen vanhempien ollessa ansioitöissä.

Kerrankin varhain aamulla heidän lähtiessään töihin äiti oli evästännyt minua, että ruokkisin ja holhoaisin pikkuveljeäni Hilippää ja siskoani Tanjaa. Lukon takana istuminen kävi pitkäksi ja päätimme Hilipän kanssa rakentaa laivan. Löysimme laudan, jonka isä oli varannut omiin tarpeisiinsa, kirveen, puukkosahan ja muita työkaluja. Sahailimme ja vuoleskelimme innoissamme lautaa, joka alkoi vähitellen muistuttaa leikkilaivaa. Mutta masto teki tenän eikä halunnut mitenkään pysyä pystyssä. Silloin muistimme isällä olevan varastossa nauvoja. Hakkasimme lautaan satasen naulaa ja saimme maston pystyyn. Mutta siinä oli jo ilta käsissä, ja isä palasi kotiin... Veneen korjaamiseen ja hevosen kengittämiseen tarkoitettujen naulojen kiskominen laudasta oli jo paljon ikävämpää touhua kuin hakkaaminen...

Kerran taas kolusin porstuan nurkia ja löysin pienehkön jauhosäkin. Päätimme paistaa lettuja tuliaisiksi vanhemmillemme ja raahasimme säkin velipojan kanssa keittiöön. Tuumasta toimeen: vettä vatiin ja jauhoja päälle. Jauhokokkareet eivät halunneet mitenkään muuttua taikinaksi vaikka kuinka yritimme. Äiti yllätti meidät näissä puuhissa pölyävän jauhopilven keskeltä. Lysti loppui lyhkäseen...

Muistan äitini silloin sanoneen:

— Jos siustaki, Maksima, kasvau ihmini, niin kaikista muistaki tullah ihmiset.

Vuonna 1929 lähdin kouluun. Kouluna oli entinen maalaistalo. Sinne oli lipkitäin kaksi kilometriä ja talvella matka taittui mukavasti suksilla.

Olin ensimmäinen perheessämme, jolle alkoivat selvitä aakkosten alkeet. Olin ylpeä kun toisella luokalla pystyin lukutaidottoman äitini pyynnöstä kirjoittamaan kirjeitä sukulaisillemme.

Ensimmäiset kolme vuotta opetus oli suomenkielistä. Sitten siirryttiin

venäjänkieliseen opetusohjelmaan, jonka ohessa luettiin suomea ja saksaa. Kompastuskivenä minulle oli fysiikka ja kemia. Lempiaineitani olivat kirjallisuus ja historia. Luin kaikki käsiini sattuvat kirjat, vaikka monien sisältö jäikin minulle epäselväksi. Innostuin kovin tieteiskirjallisuuteen. Kerrankin lähdin kirjastoon lainaamaan Jules Vernen kirjaa Sukelluslaivalla maapallon ympäri. Astuin sisälle ja kysyin kirjastonhoitajalta:

— Onko teillä saatavissa Vernen kirja, jossa kerrotaan neljäkymmenen tuhannen kilometrin matkasta sukelluslaivalla maapallon ympäri?

— Valitettavasti se on juuri lainattu.

— Siinä tapauksessa löytäkää minulle Vernen kirja, jossa kerrottaisiin viidenkymmenen tai sitten kuudenkymmenen tuhannen kilometrin matkasta.

— Ei Verne ole sellaista kirjaa kirjoittanut, kirjastonhoitaja sanoi hymyillen.

Minä vain jankutin omaani, että kyllä kirjailijan olisi pitänyt kirjoittaa sellainen...

Kouluelämämme oli vilkasta. Julkasimme seinälehteä, lauloimme, tanssimme, urheilimme, näyttelimme, sepitimme runoja ja piirustimme. Kantalahdessa pidetyssä piirien välisessä piirustusnäyttelyssä oli esillä myös kolme minunkin piirustustani: Hiihtäjä, Karjalainen maisema ja Kalastaja. Olin iloinen kun sain palkinnoksi piirustuksistani muutaman kirjan.

Ystäväystyyn koulussa Juho Ahon ja Grigori Isakovin kanssa. Olimme kaikissa riennoissa aina yhdessä mukana. Näyttelimme mielellämme myös aikuisten klubilla. Esitimme Tšehovin sketsejä tai kohtauksia kolhoosielämästä. Muistan kun vuonna 1934 lausuin Kantalahden rautatieläisten klubissa järjestetyssä harrastajanäyttelijäin katselmuksessa suomen kielellä runon Leninistä. Silloin koin

ensimmäistä kertaa todella esiintymis-kuumetta. Olin näyttämöllä kuin horroksessa enkä muistanut miten lausunkaan. Tosin minua kiitettiin hyvästä lausumisesta. Ilmeisesti olinkin onnistunut...

Kun Knäsön klubille perustettiin ohjelma-ryhmä, me, koululaiset, otimme innokkaasti siihen osaa. Paitsi meitä kolmea kaverusta aktiivisia olivat Teodor Osipov, Pavel Tšalkov ja Vasilisa Davydova. Ryhmä kiersi ahkerasti piirin kyliä etenkin talvisin. Kuplettiemme aiheena olivat tavallisesti paikkakunnan laiskurit ja epärehelliset ihmiset. Paikkakunnalle saavuumme aina ajoissa, keräsimme nopeasti aineiston, riimitimme sen ja lauloimme sepustuksiamme iltaesityksessämme. Sävel meillä oli aina yksi ja sama. Se oli ihanaa aikaa, jolloin kylämme paimen Gavriila oli aamuisin tuohitorvellaan hoputtanut kylän emäntiä laittamaan karjaansa laitumelle.

Näinä vuosina liityin nuorisoliittoon ja täyten erilaisia kyläneuvoston antamia tehtäviä: piirustin mainoksia ja iskulauseita, keräsin nimiä valtion lainalastaan, selitin talonpojille kollektiivisen talouden etuisuuksia...

Kylän elämässä sattui kaikenlaista. Eräänä sunnuntaina juoksimme kylän laidalla olevan lammen jäälle. Sinne oli kokoontunut runsaasti väkeä, enimmäkseen vanhuksia ja lapsia. Pitkiin kirjailtuihin huiveihin kääriytyneitä naisia hyppi vuoronperään jäiseen veteen. Kylän pappi suitsutti ja saarnasi avannon reunalla. Naisten oli saatava syntinsä anteeksi uimalla neljänkymmenen asteen pakkasella jääkylmässä vedessä. Tämä oli silloin melko tavallinen näky meidän kylässämme.

Kun miehet palasivat pääsiäiseksi, jouluksi tai muiksi kirkkojuhliksi metsätöistä tai kalastusmatkoiltaan, niin silloin pontikkalaseja kallisteltiin tolkuttomasti. Seurauksena olivat riidat ja tappelut. Miehet mukiloivat

toisiaan haloilla ja seipäillä. Tartuttiin jopa puukkoihin, kirveisiin ja hankoihin. Naiset sylilapsineen seurasivat tapahtumia välimatkan päässä. He kiljuivat, itkivät ja rukoilivat, mutta pelkäsivät sekaantua. Meillä poikavii-kareilla oli hauskaa: juoksentelimme tappeluvan porukan ympärillä ja huusimme riemusta, jos voitolle pääsivät oman laidan miehet. Jokaisen tällaisen »juhlan» jälkeen pidettiin joissakin taloissa surua. Kylän hautausmaalle tuli tuoreita hautakumpuja.

Kyllä meillä osattiin iloita toisinkin. Esimerkiksi uuden vuoden aattona kylällä liikkui paljon naamiopukuisia kyläläisiä. Miehet pukeutuivat taval-lisesti naisiksi ja naiset miehiksi. Naamioituneet kiertelivät talosta toiseen ja pelleilivät. Naamiopukuisia oli tapana kutsua pöytään samovaarin ääreen. Mutta naamioitunut vastasi kehotukseen aina: »Kiitoksia kutsusta! Olen juuri tulossa samovaarin alta!» Tällainen pelleily nauratti talonväkeä ja etenkin lapsia.

Laskiaisena järjestettiin tavallisesti »hevosrekijuna». Eriväriset paulat hulmusivat hevosten harjoissa ja kulkuset kilisivät, kun rekijono vilisi kahta puolta seisovien kyläläisten ohi. Reessä istui neitosia äitiensä kukikkaat huivit hartioillaan, ja perässä juoksi nuorukaisia isot punaiset rusetit rinnassa. Huudettiin terveyden ja onnen toivotuksia...

Ensimmäinen musiikinopettajani oli kylän haitarinsoittaja Feodor Osipov, jota me nimitimme Huotiksi. Sain joskus näppäillä hänen soitintaan ja opin pikkuhiljaa muutamia yksinkertaisimpia säveleitä. Sitten Osipov jopa antoi minun soittaa iltamissa pari kolme tanssia. Se oli minulle suuri elämys.

Olin päässyt juuri seitsenvuotisesta koulusta, kun kylässämme vieraili suomalainen draamateatteri Petroskoista. Näytelmän aikana mielessäni välähti ajatus, jospa yrittäisin päästä opiskelemaan näyttelijäksi. Rohkaisin itseni ja menin näytelmän jälkeen

puhelemaan näyttelijöiden kanssa. Näyttelijät kehottivat minua tulemaan Petroskoihin.

Kerroin vanhemmilleni aikeistani. Isä pani jyrkästi vastaan:

— Mitä työtä tuo näyttelemine on? Onnako parempi ois, jos siusta tulis suutari tahi kirjanpitäjä. Ois rahua ta lämmintä...

— Opastukoh poika. Auttau siitä jälkeh päin, äitini sanoi siihen.

Hanurinsoitaja Huoti Osipov oli muuttanut Kantalahteen. Sain häneltä kirjeen, jossa hän kehotti minua tulemaan sinne. Vanhempani eivät vastustaneet ja minä matkustin.

Osipovin avulla pääsin klubille kulttuuritoiminnan järjestäjäksi. Tehtäviini kuului illanviettojen ja amatööriteatterin esityksien järjestäminen, ilmoituksien ja iskulauseiden kirjoittaminen.

Eräänä päivänä piirin valistusosasto lähetti minut Kolvitsan taa-jamaan opettamaan luku- ja kirjoitustaitoa vanhemmanpuoleisille ihmisille. Matka Kolvitsaan vesiteitse kesti moottoriveneellä noin kaksi tuntia. Kävin taloksi karjalaisen Smolnikovin luo. Talonväki oli vieraanvaraista ja sain huostaani pienen kodikkaan nurkkahuoneen. Oli lauantai ja saunailta. Vieraana ja opettajana pääsin ensimmäisenä kyllyyn. Heitin löylyä ja kylvin haltioissani... ja pyörriin. Valuin lauteilta lattialle vihta kädessäni. Tajusin tosin että saunassa on hääkää, mutta en pystynyt nousemaan jaloilleni vaan konttasin saunasta nurmikolle. Talonväki ikävystyi kai odotteluun ja näin vanhan emännän astelevan saunalle.

— Maksima, mitä siulla on tapahtun? Hän kysyi nähtyään minut pitkällä nurmikolla.

— Ka lienen pyörtynyn.

Emäntä juoksi saunaan, sieppasi ämpärin ja kaatoi kylmää vettä päälleni.

— Veny vielä vähäni, kohta se häkä mänöy pois, hän sanoi ja asteli talolle.

Tovin kuluttua kykenin hoippumaan kylyn eteiseen ja pukemaan vaatteet ylleni...

Tällainen oli »opettajan» ensimmäinen ilta Kolvitsassa. Kursseille kirjoitautui parikymmentä naista ja miestä. Ensin koko homma tuntui minusta toivottomalta. Mutta kun parin kuukauden kuluttua minun oppilaani alkoivat jo lukea tavaamalla, minä paneuduin täydellisesti työhöni ja iloitsin yhdessä »kasvattieni» kanssa heidän menestyksestään opintiellä...

Suureen elämään

Syksyllä 1936 Kantalahden piirin valistusosastossa minulle ehdotettiin lähteä opiskelemaan Leningradin kulttuuri- ja valistuskouluun. Ensin piti matkustaa Petroskoihin ja suorittaa siellä pääsyutkinnot. Mieli pirteänä istuin junaan ja saavuvin Petroskoihin. Aseman edustalla näin ensi kertaa vossikan kiesit. Otin selvää hinnasta ja istuin kyytiin. Ajoimme kaupungille. Ohi vilisi isoja taloja ja jonnekin kiiruhtavia ihmisiä. Mielessäni kävi että nyt on kohdallani alkamassa taival suureen elämään.

Filharmonian edessä maksoin vossikalle, otin käteeni isän tekemän vanerisen matkalaukun ja astuin arkaillen ovesta sisään. Filharmonia sijaitsi nykyisen venäläisen draamateatterin vastapäätä. Seuraavana päivänä alkoivat kokeet. Suoritin ne melko hyvin.

Filharmoniaa vastapäätä sijaitsi teatterikoulun asuntola. Kun sattui olemaan vapaata, niin poikkesin sinne ja rupattelin erään opiskelijan kanssa. Hän ihmetteli kun olin aikeissa lähteä opiskelemaan Leningradiin ja ehdotti:

— Voisithan opiskella teatteria täälläkin.

Innoistuin ehdotuksesta ja kirjoitin Kantalahden piirin valistusosastoon, että minua kiinnostaa enemmän teatteri kuin klubi- ja kirjastotyö. Sieltä

vastattiin, että näyttelijöitä tarvitaan myös, ja annettiin lupa pyrkiä teatterikouluun. Näin minusta tuli teatterikoulun opiskelija. Sain vuodepaikan koulun asuntolasta.

Kun teatterissa tarvittiin väkeä joukkokohtauksiin, pääsimme mekin näyttämölle. Stipendin lisäksi saimme lisätienestiä kulissimiehinä. Stipendi oli seitsemänkymmentä ruplaa ja toimeentulo niukkaa. Kun minun piti mennä passikuvaan, jouduin lainaamaan takkia naapurilta.

Filharmonian yhteydessä toimi sinfoniaorkesteri, nukketeatteri, sekakuoro, torvisoittokunta, Kantele-yhtye ja kuvaamataiteen kerho. Pidin piirustamisesta ja pyrin teatterikoulun lisäksi kuvaamataidekerhoon. Aika ei tahtonut riittää kaikkeen. Opin tosin kuvaamakerhossa tuntemaan kirjasinlajat ja taidemaalauksen teoriaa. Kerho ohjasi Veniamin Popov. Siellä tutustuin Vasili Agapoviin, Konstantin Butoroviin ja Toivo Hakkaraiseen. Kaikista heistä myöhemmin tuli tunnettuja Karjalan taiteilijoita.

Kesällä 1937 matkustin Knäsöön vanhempieni luo. Siellä sain kuulla että teatterikoulu on suljettu. Olin masentunut, kun haaveeni tulla näyttelijäksi romahtivat...

* * *

Vuoden kuluttua palasin Petroskoihin ja tapasin Kantele-yhtyeen kanteleensoittajan Ludvig Kargulevin. Kerroin hänelle kohtalostani. Hän ehdotti, että pyrkisin Kantele-yhtyeeseen.

Seuraavana aamuna menin filharmonian taloon. Löysin Kantele-yhtyeen johtajan Viktor Gudkovin. Halusin päästä nimenomaan hänen oppilaakseen.

— No, kerrohan nuori mies, mistä olet ja mitä mahdat? Gudkov kysyi, kun olin astunut pienen huoneen ovesta sisään. Gudkov istui flyygelin ääressä.

— Ka tulin Petroskoihin, artistiksi haluan opastuo.

— Haluat siis oppia »artistaksi»? hän hymähti ja kysyi, mitä osaan tehdä.

Lausuin hänelle runon Lenin ja Litsan. Koulussa olin paljon laulanut, mutta sillä kertaa hermoilin niin, ettei laulamista tullut mitään. Näytin Gudkoville muita taitojani: viheltelin joitakin venäläisiä ja karjalaisia melodioita, yritin jopa tanssia Karjalaisista katrillia. Toistin Gudkovin jälkeen useita rytmillisiä paloja flyygelin kanteen. Tästä kaikesta riippui minun tuleva kohtaloni. Hermoilin vielä siksi kun huoneessa oli toinen mies, joka alkoi myös kysellä minulta yhtä ja toista. Myöhemmin minulle selväsi että mies oli säveltäjä Ruvim Pergament.

— Huomenna tulet harjoituksiin. Olet päässyt »artistaksi» Kantele-yhtyeeseen, Gudkov virkkoi hymyillen.

Juoksin iloisena ulos. Nyt minusta tulee varmasti näyttelijä, ajattelin toiveikkaana. Se tapahtui syksyllä 1938. Tajusin ensimmäisestä päivästä että kanteleen omaksuminen tulee vaatimaan paljon voimia ja tarmoa. En tuntenut nuotteja ja päätin viitata kintaalla koko soittimelle. Sanoin Gudkoville, että haluaisin yrittää soittamista hanurilla.

— Hyvä on, Gudkov sanoi, —soita sitten hanuria.

Yhtyeen hanurinsoittaja Ivan Semjonov alkoi opettaa minulle sekä nuotteja että soittamista. Opin sävelsteikon ja aloin soittaa nuoteista. Ensimmäinen nuoteista opettelemani kappale oli gruusialainen kansanlaulu Suliko. Opetuksen vaivat korvasin opettajalleni kantamalla hänen raskasta peliään soittotilaisuuksiin.

Parin kuukauden kuluttua Viktor Gudkov sanoi yhtyeen tarvitsevan kanteleen- eikä hanurinsoittajia. Halusin jättää koko »artistan» urani ja yrittää muualle. Mutta kaikki oppilaitokset olivat jo aloittaneet lukukautensa, eikä minulle jäänyt muuta vaihtoehtoa kuin jäädä yhtyeeseen. Harjoittelin säännöllisesti alttokante-

leen soittamista. Kenelläkään senaikaisista kanteleensoittajista ei ollut varsinaista musiikkisivistystä, jotenka kukin meistä omaksui soittotaitonsa omalla tavallaan. Pikkuhiljaa opettelin soittamaan nuoteista. Osasin jo ulkoa Kalevalan runot, Tupitsinin katrillin, Iivana poigun ja Ruskein neitšyn. Puolen vuoden harjoitusten jälkeen Gudkov antoi minulle luvan koetella voimiani orkesterissa. Konsertti pidettiin filharmonian salissa. Esiripun avauduttua kirkkaat valonheittimet sokkaisivat minut. Näppäilin avuttomana kanteleen kieliä. Näkemättä, kuulematta ja ymmärtämättä mitään soitin jopa paussien aikana. Gudkov oli kapellimestarina ja vilkuili minua silmälasiansa takaa kovasti suutuksissaan. Minä vain sekaannuin yhä enemmän...

Yhä selvemmin aloin tajuta ettei Kanteleen »artistan» ammatti ole pelkkää ruusuilla tanssimista. Siinä pitää osata paljon, ja se vaatii jatkuvaa voimien ponnistelua, oppimista, tarmoa ja sisua. Harjoittelin loputtomiin kanteleen soittamista. Kehitin tanssitaitoani, luin musiikin teoriaa ja historiaa, tutustuin tunnettujen venäläisten ja ulkomaisten säveltäjien elämänvaiheisiin ja luomistyöhön... Halusin soittaa ja tanssia moitteettomasti, oppia kaiken mahdollisen.

Jos ihmisellä on aitoa kiintymystä johonkin ja jos ihminen haluaa saavuttaa päämääränsä, hän saavuttaa sen. Minun esikuvanani oli Kanteleyhtyeemme perustaja ja ensimmäinen johtaja Viktor Gudkov. Hän oli voronežilaisen käsityöläisen poika, joka oli vaiherikkaalla elämäntaipaleellaan pysähtynyt Karjalaan. Häntä veti puoleensa kirjallisuus, etenkin runous, Karjalassa hän tutustui Kalevalaan, joka myöhemmin vaikutti huomattavasti hänen runouteensa. Ensimmäinen Gudkovin runokirja Nuoruusrunoja ja Pohjola ilmestyi 20-luvun alussa. Runonsa hän kirjoitti Kalevalan tyyliin.

Voidakseen lukea Kalevalaa alku-

Kantele-yhtyeen perustaja Viktor Gudkov.

kielillä ja ymmärtääkseen karjalaisten starikkojen ja akkojen pajatusta hänen piti oppia karjalan ja suomen kieli. Innokkaana kansantaiteen harrastajana, folkloristina ja intomiellisenä kansanmusiikin tunnetuksi tekijänä Gudkov kierteli yhdessä säveltäjä Natalia Levin kanssa melkein koko Karjalan maaseudun ja kirjoitti musiikkiin sängen paljon karjalaisia, suomalaisia, vepsäläisiä ja venäläisiä kansanlauluja ja sävelmiä. Näillä keräysmatkoillaan hän tapasi lukuisia kansanrunoseppoja, sadunkertoja ja soittoniekkvoja. Tšukkoilan kylässä Prääsän piirissä hän tapasi Iivana Lebedevin ja Teppana Tupitsinin. Ensimmäinen heistä soitti kanteletta ja toinen virsikanteletta. Saunassa paahdetussa Lebedevin omatekoisessa kanteleessa oli heikko sointu, mutta miellyttävä ääni. Silloin Gudkovin mieleen juolahti ajatus kanteleen modernisoinnista.

Lunatsarskinkadun eräässä puutalossa Petroskoissa valot paloivat myöhään yöhön. Yhdessä puuseppä Jevdokim Kljuhinin kanssa Viktor Gudkov mestaroi uutta soitinta. Monien työntäyteisten iltojen ja unettomien öiden jälkeen syntyi kaksioaktaavinen kantele, jolla voitiin soittaa kansanmelodioiden lisäksi myös klassisia musiikkikappaleita. Gudkov oli vaihtanut kanteleen diatonisen sävelasteikon kromaattiseksi lisäämällä siihen kieliä ja muuttamalla osittain ulkomuotoa. Hän kehitti myös oman kanteleensoiton opetusmenetelmän.

Saatuaan näin parannettua kanteleen Gudkov perusti Petroskoin opiskelevasta nuorisosta pienen kanteleensoittajien harrastajakerhon. Vakituinen harjoituspaikka oli usein varattu, harjoiteltiin tavallisesti Gudkovin asunnossa...

Sitten koitti vuosi 1935, jolloin tasavallassa juhlittiin Kalevala-epoksen ensimmäisen painoksen satavuotispäivää. Tälle merkkipäivälle omistetussa istunnossa pieni kanteleorkesteri esiintyi ensi kertaa suuren yleisön edessä soittamalla karjalaisia kansanlauluja ja myös klassista musiikkia. Orkesterin esitykset tekivät kuulijoihin suuren ja myönteisen vaikutuksen. Huomattiin että tasavallassa on syntymässä uusi omaperäinen taideyhtye.

Seuraavana vuotena Yleisliittolaiseen radiofestivaaliin Moskovassa osallistui muiden taidekollektiivien mukana myös pieni tuntematon kanteleorkesteri Petroskoista. Moskova-matkan jälkeen kanteleorkesteri muutettiin virallisesti valtion Kantele-yhtyeeksi. Siihen otettiin lisäksi laulajia ja tanssijoita. Ensimmäiseksi johtajaksi tuli Viktor Gudkov.

Ennen minun tuloani Kantele-yhtyeeseen se oli ehtinyt vieraila Leningradissa järjestetyillä Karjalan taiteen päivillä. Siellä yhtye sai laajaa tunnustusta. Kun tehtiin yhteenvetoja, niin leningradilaiset musiikintuntijat ja arvostelijat totesivat yksimielisesti, että Karjalan taide-elämässä on tapahtunut tuntuva kehitystä. Eri-

tyistä huomiota saivat osakseen tasavaltamme nuoret Kantele-yhtyeen taiteilijat.

Sotaa edeltävinä vuosina Kantele-yhtye teki pitkiä kiertuematkoja tasavaltamme ulkopuolelle. Kävimme muun muassa Valko-Venäjällä ja Pohjois-Kaukasiassa.

Näinä vuosina yhtyeeseen tulivat Anna Arifmetikova, Vasili Rjažijev, Jelena Izotova, Irma Haataja, Paavel Dvoržitski, Matvei Kirjanov, Tyyne Pulkkisen, Elmi Turunen, Toivo Vainonen ja Vladimir Salop.

Toista maailmansotaa edeltävänä vuonna Kantele oli noin kahdenkymmenenviiden näyttelijän kokoinen yhtye. Yhtyeen tanssijat ja soittajat olivat valtaosaltaan entisiä amatööriaitelijoita. Meidän piti osata kaikkea: soittaa, laulaa, esittää kansantansseja, piirileikkejä ja lausua runoja.

Kanteleen ohjelmistossa oli silloin etupäässä karjalaisia, vepsäläisiä ja suomalaisia kansanlauluja, -sävelmiä ja -tansseja. Kanteleen ohella orkesterissa oli soittovälineinä sitroja, jouhikkoja, virsikanteleita ja paimentorvia. Esitettiin myös Leopold Teplitskin, Kalle Raution, Leonid Viskarjovin ja muiden tasavaltamme säveltäjien karjalaisaiheisia sävellyksiä sekä Edvard Griegin norjalaisia lauluja, eräitä Tšaikovskin, Glinkan ja Schubertin sävellyksiä.

Kanteleen tanssiryhmän menestys oli suuressa määrin kiinni Anna Arifmetikovan, Elsa Balandisin, Tamara Ptšelinan, Irina Riiksen esiintymisistä. He loivat joukon muistiinpainuvia henkilöahmoja tansseissa Säkki-Varjakki, Kilpailijat, Vanha kylä ja Nuorikot.

Yhtyeen keulahahmona oli kanteleensoittaja ja tanssija Feodor Kozin. Hän oli lukutaidottoman pääsälaisen talonpojan perheestä, lapsuudessa ollut paimenena. Kozinilla olivat luontaiset näyttelijän lahjat ja vakaat pyrkimykset kartuttaa taitoaan. Mieleeni on jäänyt hänen esittämänsä keimaileva ukkosorsan osa rannikkolaisten Sorsatanssissa.

Yhtyeemme esitti hyvällä menestyksellä Viktor Gudkovin sävellyksiä Luminen Kalevan maa ja Riemulaulu, Ruvim Pergamentin ja Natalia Levin lauluja, lyyrisiä karjalaisia kehtolauluja, joita lahjakas aunukselainen laulajatar Anastasia Maksimova esitti erittäin taidokkaasti, Karjalaista kansanlaulua Ruskei neitšyt lauloi erittäin veikeästi ja riemukkaasti Nataša Kondratjeva. Eteväenä suomalaisten laulujen esittäjänä oli Kerttu Viljanen. Jo siihen aikaan olivat Neuvostoliiton muidenkin kansojen laulut huomattavalla sijalla yhtyeen ohjelmistossa. Esitettiin muun muassa venäläistä kansanlaulua Pyrysäällä, gruusialaista Sulikoa ja valkovenäläistä Viiriäistä.

Tanssinumeroiden menestys riippui paljon niiden ohjaajasta Vasili Kononovista, johon tutustuin vuonna 1938, heti sen jälkeen kun minut hyväksyttiin yhtyeeseen. Siitä lähtien seurasin monia vuosia tämän lahjakkaan ja ainutlaatuisen tanssitaiteurin työtä.

Vasili oli kotoisin vepsäläisestä Rybrekan kylästä Äänisen rannikolta. Hän eli lapsuutensa ja nuoruutensa kivenlouhijoiden, metsureiden, uittomiesten, kalastajien ja maanviljelijöiden keskuudessa ja itsekin työskenteli kivilouhimossa. Kotikonnuillaan Vasili tutustui kansansa taiteelliseen perinteeseen, osallistui ohjelma-ryhmien näytäntöihin.

Monikaan ei ilmeisesti tiedä että kuulu balettimestarimme oli perustanut 1930-luvulla vepsäläisen kansankuoron Soutjärvellä.

Viktor Gudkov aavisti Vasili Kononovissa suuren taiteilijan ja ehdotti hänelle kokeilla voimia Kantele-yhtyeen kansantanssin ohjaamisessa. Eikä Gudkov erehtynyt.

Minua onnisti kun sain esittää monia tansseja yhdessä Vasili Kononovin kanssa. Mieleeni on jäänyt yksi ensimmäisistä hänen ohjaamistaan ja yhdessä esittämistämme tansseista

Vanha kylä. Vasilin mimiikka oli veraton: hän osasi mainiosti eläytyä kyläläisen koljatin osaan. Tässä tanssissa hän käytti hyväkseen omaa isoa kokoaan, ja minä näytin hänen rinnallaan pienemmältä mitä olin. Tämä eroavaisuus koossamme ja tanssin ovela ratkaisu saivat katsomon aina hilpeälle tuulelle.

Muista tunteistani balettimesteireista Vasili Kononovin erotti se, että hän ei vaatinut milloinkaan näyttämiensä tanssiliikkeiden mekaanista toistamista. Hänellä oli tapana sanoa:

— Ajatelkaa itse. Etsikää oma ratkaisu ja ilmaisutapa.

Hän näki jokaisessa tanssijassa tämän yksilöllisyyden ja rakensikin juuri tästä lähtökohdasta jokaisen ohjaamansa tanssin. Vasili harjoitteli antaumuksella ja vaati samaa muiltakin.

Kun Kononovilta kerran kysyttiin, missä hän on oppinut balettimestarin taidon, hän vastasi hymyillen:

— En missään. Olen luontainen kyky.

»Luontainen kyky» tarkoitti, että hän on oppinut taitonsa amatööri-taiteilijana. Hänen luontainen taitonsa oli hänen sielunsa, joka ohjasi häntä juuri sellaisiin tanssien ratkaisuihin, joista heijastui aito kansallinen henki ja mentaliteetti.

Luontainen kyky hän olikin. Kun Neuvostoliiton kansantanssiyhtyeen johtaja Neuvostoliiton kansantaiteilija Igor Moisejev otti ohjelmistoonsa karjalaisia kansantansseja, niin niiden ohjaajaksi hän kutsui Vasili Kononovin.

Trud-lehti kirjoitti, että balettimestari Vasili Kononov ei ohjaustyössään pelkää käyttää liioittelua, mielikuvitusta, nasevia, värikkäitä ja silmäänpiستäviä liikkeitä. Samalla hänen tansseissaan säilyy aito kansallinen pohja ja luonteiden omapiirteisyys.

Venäjän Federaation ansioitunut taiteen toimihenkilö ja Karjalan tasavallan kansantaiteilija Vasili Kononov kasvatti lukuisia eteviä kansantanssin esittäjiä. Mainittakoon heistä

vaikkapa Feodor Kozin, Elsa Balandis, Anna Arifmetikova, Ilja Žukov, Ivan Rudakov, Roine Karen, Tamara Ptšjolina, Nina Romanenko ja Jelena Izo-tova...

Muistioni kellastuneilta sivuilta löytyy seuraavia merkintöjä, jotka tavalla tai toisella kuvaavat yhtyeemme elämää sotaa edeltävinä kuukausina:

9. joulukuuta 1940. Neuvostoliiton Perustuslain päivänä 5. 12. Kantele-yhtyeemme esiintyi filharmoniassa. Esityksemme miellytti yleisöä. Jakov Genšaft pani merkille yhtyeemme sopusointuisuuden...

23. joulukuuta 1940. Petroskoissa esiintyi Dmitri Pokrassin jazz-orkesteri Leningradista. Konsertissa muistui mieleeni viimeuotinen kiertuematkamme Karjalan kannakselle. Olimme harjoitelleet Leningradin upseeritalolla. Pokrass oli sattunut seuraamaan harjoituksiamme ja antanut meille arvokkaita neuvoja. Olimme esittäneet erään hänen sodanvastaisista lauluis-taan...

26. joulukuuta 1940. Tänäpä vieraanamme olivat leningradilaiset kirjailijat. Heitä miellytti Tupitsinin kattrilli, jonka kanteleorkesteri esitti Viktor Gudkovin johdolla. Vieraitamme miellytti myös Ljadovin Musiikkirasia kantelekvartetin esittämänä.

21. tammikuuta 1941. Esitimme uuden konserttiohjelmamme. Karjalaiset muusikot: Natalia Levi, Ruvim Pergament, Leopold Teplitski, Leonid Viškarjov ja Jevgeni Sokolov pitivät ohjelmaamme hyvänä...

Harjoittelemme säännöllisesti. Työn alla on Lauri Jousisen Rapsodia.

5. helmikuuta 1941. Tänäpä tariffilautakunta arvioi jokaisen taiteilijan taiteellisen tason. Soitin otteita Edvard Griegin Kevästä. Kuoronjohtaja Jevgeni Sokolov sanoi tyytyväisenä, että hyvä on. Balettimestarimme Vasili Kononov kehui tanssitaitoani. Kakistelin liikuttuneena kurkkua ja poistuin nopeasti huoneesta.

17. helmikuuta 1941. Esiinnyimme radiossa neuvostotasavaltojen pääkaupunkien yhteisessä konsertissa. Soitim-

me Ludvig Kargulevin, Toivo Vainosen ja Kerttu Viljasen kanssa kantelekvartetilla Viktor Gudkovin kappaleen Vanhan kellon soitto.

Tariffilautakunta on myöntänyt minulle kuudensadan ruplan kuukausipalkan. Se on hyvä asia! Olenkohan sen arvoinen?

31. maaliskuuta 1941. Palasimme kiertueelta. Esiinnyimme Belomorskissa, Segežassa, Kemissä, Maaselässä ja Karhumäessä. Vastaanotto oli hyvä.

10. huhtikuuta 1941. Olin Jakov Genšaftin kanssa kävelyllä kaupungilla. Keskustelimme musiikista. Kapellimestarimme kertoi minulle Griegistä, Kalinnikovista, Tšaikovskista ja Beethovenista. Genšaftia voi kuunnella loputtomiin...

Pravda-lehdessä on julkaistu artikkeli, jossa kehutaan meidän kantelekvartetiamme. Siinä muun muassa sanotaan, että »karjalais-suomalainen kansa tuntee ja pitää tästä lahjakkaasta taidekollektiivista». Eiköhän tämä ole liian lennokkaasti sanottu?..

1. toukokuuta 1941. Kantele-yhtyeemme oli mukana vappukulkueessa. Me olimme värikkäissä kansallispuvuissa. Kulkiessamme puhujakorokkeen ohi yritimme tanssia Sonnien tapelua, suomalaista kansantanssia. Hilpeyttä sai aikaan se, kun meidän oli esitettävä tanssi pysähtymättä hetkeksikään vieläpä lievän sateen säes-tyksellä.

16. toukokuuta 1941. Harjoittelimme uutta ohjelmaa. Siihen kuuluu Ruvim Pergamentin Vastat ja Revontulet sekä Rimski-Korsakovin Oktaavi. Solistimme Johannes Appen, Ivan Kovatjov, Sirkka Rikka ja Serafima Hahajeva-Rybalko ovat oppineet osasuorituksensa hyvin.

Kevät on kolea. Radio tiedottaa, ettei näin kylmää kevättä ole ollut viiteenkymmeneen vuoteen. Mene ja tiedä. Saattaa pitää paikkansa.

26. toukokuuta 1941. Kantelekvartetimme osallistui Štšeglovin Sampomimisen näytelmän harjoituksiin. Harjoittelimme pitkälti yli puolen yön. Mu-

siikin näytelmään on säveltänyt Leonid Viškarjov. Siinä tuntuu pohjoisia intonaatioita. Harjoituksissa oli eestiläinen vieraamme, joka sanoi, että näytelmä ja sen musiikki toivat mieleen heidän Kalevipoeg-eepoksensa ja kanteleensa.

1. kesäkuuta 1941. Vanhempani saapuivat Petroskoihin. Ostivat minulle uuden puvun. Eivät kestäneet kaupunkielämän menoa ja matkustivat takaisin kotikyläänsä.

6. kesäkuuta 1941. Luonto on mennyt aivan sekaisin. Lunta pihalla keskellä kesää. Minulla ja Pavel Selonnikoville ehdotettiin haitariduetossa esiintyä ohjelma-ryhmän kanssa. Suosituimme. Nyt siis ei liikene aikaa käydä katsomassa kaupungissa kiertueella olevan Valko-Venäjän draamateatterin esittämää komediaa Lääkäri vastoin tahtoaan, vaikka tekisi kovin mieli...

Nyt selaillessani muistiinpanojani ja lehtileikkeitä sotaa edeltäneeltä kaudelta tajuan että kaikissa myönteisissä Kantele-yhtyeen kohdalle osuneissa lausunnoissa oli enemmänkin uskoa mahdollisuuksiimme tulevaisuudessa kuin yhtyeemme silloisen ammattitason ylistystä. Tämän tajusi jo silloin yhtyeen johtaja Viktor Gudkov. Kohdallemme langennut suosio ei pannut hänen päättään pyörälle. Uupumattomana uurastajana Gudkov ymmärsi ettei senaikaisella Kantele-yhtyeen taiteellisella tasolla päästä pitkälle. Ilman korkeampaa taiteellisuutta ja esityskulttuuria ei voinut olla puhuttakaan pääsystä suuren taiteen leveälle tielle eikä Neuvostoliiton suosittujen kansallisten musiikkiyhtyeiden joukkoon.

Kun Karjalan Autonominen Neuvostotasavalta muutettiin Karjalais-Suomalaiseksi Neuvostotasavallaksi, sen hallitus ja puolueen keskuskomitea laativat laajan toimintaohjelman taiteen kehittämiseksi tasavallassa, siinä luvussa myös Kantele-yhtyeemme laajentamiseksi ja ohjelman monipuolistamiseksi.

Mutta emme ehtineet ryhtyä tähän suureen ja vakavaan työhön, kun puhkesi sota.

Evakkomatalla

Olin juuri saapunut vanhempieni luo Knäsöön kesälomalle, kun radio ilmoitti sodan syttymisestä. Järkyttyneenä matkustin muutaman päivän kuluttua takaisin Petroskoihin. Juna pysähteli vähän väliä kun rautatie oli pommituksista poikki Louhen, Kemmin ja Belomorskin liepeillä. Näinä muutamana poissaoloni päivänä Petroskoi oli muuttunut silmäänpistävästi, talojen ikkunoihin oli liimattu ristiin rastiin sanomalehtikaistaleita, kaduilla kiiiruhti alakuloisia ja levottomia ihmisiä... Ehdin juuri Antikaisen aukion lähettyvillä sijaitsevaan asuntooni, kun radiosta kuulutettiin ilmahälytys. Kiipesin talon katolle nähdäkseni omin silmin viholliskoneita. Matalalla ylläni jyrisi neljä konetta hakaristit siivissään. Ihme kyllä, mutta sillä kertaa ne eivät ampuneet eivätkä pommittaneet. Hälytyksen jälkeen lähdin filharmoniaan...

Eräät Kanteleen tovereista lähtivät rintamalle kun taas toiset ryhtyivät taiteilijoina palvelemaan rintamajoukkoja, nostoväkeä ja sotasairaaloitten potilaita. Yhtyeen johtaja Viktor Gudkov sepitti silloin paljon runoja päivän aiheesta ja luki niitä itsekin konserteissa. Ohjelmistoomme otettiin tunnettujen isänmaallisten laulujen lisäksi myös karjalaisten säveltäjien lauluja: Ruvim Pergamentin Voitto on puolellamme, Kalle Raution Työssä ja taistossa ja Leopold Teplitskin Julma vastarinta.

2. heinäkuuta 1941. Eilen Petroskoin yllä kävi viidesti viholliskoneita... Harjoitteleminen ja näyttelemme jatkuvasti. Soittamisen lisäksi minä myös tanssin, koska osa pojistamme on mobilisoitu. Kirjoittauduin nostoväkeen. Opettelimme sammuttamaan palopommeja.

31. heinäkuuta 1941. Kaivoimme panssarintorjuntahautoja Besovetsin kylän tuntumassa Petroskoista luoteeseen ja esiinnyimme iltaisin konserteissa. Kaivoimme 2—3 metrin syviä hautoja kosteaan saviseen maaperään. Olimme jakaantuneet työryhmiin. Kahta metriä lähentelevä klarinetinsoittaja Olavi Salmi syvensi tavallisesti hautaa ja me, pienempikavuiset, kasasimme savea esteeksi haudan toiselle laidalle. Sitten asetimme estepaaluja, joiden päät tähtäsivät sinne, mistä odotettiin vihollisen panssarivaunuja. Pystytimme myös 10—15 metriä pitkän havumajan. Asuimme siinä ja suojauduimme sateelta. Mutta kun sää muuttui helteiseksi, havumaja kuivui. Eräänä aamuna tuuli kovasti. Me nukuimme havumajassa. Päivystäjämme Taisia Perhina keitteli nuotiolla aamiaista. Heräsimme Perhinan huutoon. Maja oli täynnä tukahduttavaa savua. Ryntäsimme ulos. Ehdin pelastaa liekkiin leimahtaneesta majasta vain hanurini. Asiapapereita sisältävä pieni matkalaukkuni ja saappaani paloivat. Laukussa oli upouusi passini. Kanteleensoittajan Vasili Merkuševin polkupyörästä jäi vain runko. Monet meistä jäi alusvaatteisilleen. Lähetimme Merkuševin kaupunkiin tiedottamaan tapahtuneesta.

Vihollinen hyökkäsi ja uhkasi Petroskoita. Säilyttääkseen yhtyeemme tasavallan hallitus päätti lähettää meidät pois sodan jaloista.

29. elokuuta 1941. Tänään Karjalais-Suomalaisen neuvostotasavallan Korkein Neuvosto on päättänyt evakuoida Kantele-yhtyeen. Kaikki muut filharmonian yhtyeet on lakkautettu. Meidän yhtyeemme aiotaan säilyttää pienenä taideryhmänä. Johtajaksi on määrätty David Umanski. Lähdemme proomulla kohti Vologdaa.

13. syyskuuta 1941. Tšerepovetsin kaupunki. Vytegraan saakka meitä hinnattiin proomulla. Sieltä lähdimme edelleen laivalla. Solistimme Johannes Appen sairastui ja jäi Vytegraan. Parhaillaan konsertoimme Tšerepovet-

sisä. Esitämme ohjelmaa kaupunkilaisille ja sotasairaaloiden potilaille. Sairaaloissa esiinnyimme pieninä ryhminä, koska käytäviin ja sairashuoneisiin emme mahdu kaikki kerrallaan. Tanssimme Anja Arifmetikovan kanssa vepsäläistä Säkki-Varjakkia.

22. syyskuuta 1941. Rybinsk. Saavuimme kaupunkiin Rosa Luxemburg-laivalla. Meidät majoitettiin vesiliikenteen työntekijäin hotelliin Volgan varrelle.

Moskovan radio tiedotti uutislähetyksessään, että Kantele-yhtye on aloittanut kiertumatkinsa Neuvostoliiton eri kaupunkiin. Ihmetyttää että tähän julmaan aikaan muistetaan mainita meistäkin.

13. lokakuuta 1941. Gorki. Kaupungissa on levotonta. Huhuillaan että Moskovasta evakuoidaan asukkaita ja virastoja. Gorkiin on saapunut jo moskovalaisia henkilöautoillaan. Eräitä länsivaltioiden suurlähetystöjä on majoitettu kaupungin hotelleihin. Olemme asuneet ja konsertoineet Gorkissa kaksikymmentä päivää. Matkamme jatkuu...

7. marraskuuta 1941. Tšeljabinsk. Kukaan ei tiedä minne matkustamme. Olemme jo kymmenettä vuorokautta matkalla jonnekin etelään, ehkä Keski-Aasiaan. Junassa on tungosta eikä se noudata lainkaan aikataulua. Sverdlovskissa meitä ei otettu vastaan, koska ei ollut majoitustilaa. Heromme ovat kiristyneet äärimmilleen. Alkaa syntyä mielipiteitä että yhtyeemme on hajoitettava.

17. marraskuuta 1941. Orenburg. Tänään päätimme yhtyeemme kohtalosta. Aamulla kokoontuimme hotelliin ja pidimme kokouksen. Enemmistö taiteilijoistamme oli sitä mieltä, että yhtyeemme on vastoinkäymisistä piittaamatta säilytettävä. Oli tosin sellaisiakin mielipiteitä, että luovuttaisimme soittopelimme säilöön ja jokainen yrittäisi järjestää elämänsä mielensä mukaan.

Pääsimme Kirgisian pääkaupunkiin Frunzeen, josta tuli meille väliaikai-

nen olinpaikkamme. Kaikista vastoin-käymisistä huolimatta jatkoimme konserttitoimintaamme ja otimme ohjelmistoomme yhä uusia teoksia.

Tässä kriittisessä tilanteessa ei tullut kyseeseenkään järjestää suunnitelmanmukaisia esityksiä. Aineellinen toimeentulo oli kaikkea muuta kuin tyydyttävä. Yhtyeemme solisti Johannes Appen kuoli lavantautiin, kanteleensoittaja Toivo Vainonen sairastui Džambulissa, balettimestarimme Vasili Kononov joutui sairaalaan Frunzessa...

Tammikuu. 1942. Saavuimme erälle syrjäasemalle junalla, josta matkamme jatkui rattailla sotilasyksikköön. Olimme aivan Tjan-Shain-vuoriston tuntumassa. Puhuttiin että Kiinan raja oli aivan käden ulottuvilla.

Aseman liepeillä pidetyt konsertit olivat unohtumattomia Keski-Aasian eri kansallisuuksien edustajien tapaamisia. Nuo konsertit toivat mieleen kiertuematkamme Karjalan kannakselle talvisodan aikana. Silloin olimme esiintyneet korsuissa, riihissä, klubeissa... Olimme nähneet myös talojen raunioita...

Siellä koulutettiin kansainvälistä yksikköä. Valtaosa sotilaista ei ymmärtänyt venäjää. Jokaisen laulun ja runon politrukki käänsi kasahien, kirkiisien ja uzbekkien kielelle. Tulkkaaminen otti joskus enemmän aikaa kuin konserttinumeron esittäminen. Klubeissa ei ollut istuimia, ja sotilaat istuivat maalattialla jalat ristissä.

Eräissäkin esityksessä politrukki selitti sotilaille, että nyt heidän vierinaan ovat rakkaat veljet ja sisaret kaukaisesta Karjalasta, jonka fasistit ovat osaksi miehittäneet.

Katsojien joukossa syntyi vilkasta liikettä, ja konsertista muodostui joukkokokous. Puhuttiin neuvostokansojen ystävydestä.

Myöhemmin saimme kuulla näiden sotilaiden urotöistä Moskovon puolustustaisteluissa: Alma-Atassa juuri silloin muodostettiin kuuluisa kenraali

Ivan Panfilovin komentama divisioona...

Elintarvikkeista oli jatkuva pula. Meitä onnisti. Tokmakin rautatieaseman lähetyvillä oli valtavia sokerijuurikaskasoja.

Joku meikäläisistä otti muutaman juurikkaan ja paistoi ne kamiinassa yhtyeemme käyttöön annetussa rautatievaunussa. Me seurasimme esimerkiksi. Paistettu sokerijuurikas tuntui meistä herkulta.

Käsitimme hyvin ettemme olleet ainoita, että kaikkien oli vaikeata. Uupuneina ja nälkäisinä valmistauduimme jokaiseen esitykseemme antaumuksellisesti. Mutta voimamme joskus pettivät, ja sattui kömmähdyksiäkin. Kerran esiinnyimme muistaakseni Turkmenskaja-nimisellä rautatieasemalla. Sirkka Rikka lauloi mainiosti yhden laulun orkesterin säestämänä. Hänelle ojennettiin kukkakimppu. Katsojien suosiosoituksiaan. Laulu oli toistettava. Orkesteri alkoi soittaa, mutta Sirkka pysyi vaiti. Orkesteri toisti alkusoiton kerran, toisen, mutta laulua ei seurannut. Osoittautui että liikutuksesta ja uupumuksesta Sirkka unohti laulun sanat. Sitten hän kyllä alkoi laulaa, mutta ei pystynyt laulamaan loppuun. Painaen kukkakimppua rintaansa vasten hän pystyi lausumaan värähtävällä äänellä vain: »Kiitos, toverit» ja poistui näyttämöltä. Sali ymmärsi.

Evakkomatalla sairastui myös yhtyeemme perustaja Viktor Gudkov. Hän makasi meidän kodiksemme tullessa vaunussa. Lääkkeistä oli puutetta. Gudkov ei itse halunnut millään tavalla korostaa omia ansioitaan ja kielsi meitäkin puhumasta sellaisesta lääkärille. Oli tammikuun puoliväli vuona 1942. Gudkov oli hyvin huonossa kunnossa, ja me kutsuimme lääkärin. Tämä sanoi, ettei lääkkeitä ole eikä ne enää auttaisi potilasta. Siitä huolimatta Gudkov toimitettiin sairaalaan. Muistiossani on 17:nneeltä tammikuuta merkintä:

Tänään kello yhdeksän aamulla kuo-

li Viktor Gudkov. Jakov Genšaft sanoi tämän meille. Olemme jäänet vaille johtajaa, opastajaa ja ystävää, josta me pidimme kovin...

20. tammikuuta 1942. Tänäkin kello kolmetoista hautasimme Viktor Gudkovin. Tovereitteni pyynnöstä kirjoitin seppeleen nauhaan: Muistamme ikuisesti sinua, yhtyeemme perustajaa, Viktor Pantelejevits Gudkovia. Yhtyeen näyttelijät.

Musta ruumisarkku nostettiin sairalaan pihassa rattaille. Lähdimme seuraamaan kitisevää kärryä kuraista tietä pitkin. Satoi räntää. Saattueemme saapui korkeiden poppeileiden ympäröimälle hautausmaalle. Vannoimme haudalla, että yhtyeemme jatkaa toimintaansa. Seisoimme masentuneina ja hiljaisina. Tuntuu luonnottomalta jättää tänne kauas Karjalasta mies, joka oli ylistänyt Kalevalan kansaa. Hautajaisissa olivat myös karjalaiset säveltäjät Leopold Teplitski ja Ruvim Pergament.

Takaisin Karjalaan

Keväällä vuonna 1942 tilanne Karjalan rintamalla vakiintui asemasodaksi ja tasavallan hallitus kutsui yhtyeemme takaisin Karjalaan. Toukokuun 24:nä saavuimme lopultakin perille. Olimme jälleen kotona. Belomorsk, joka oli väliaikaisesti tasavaltamme pääkaupunkina, otti meidät, kovia kokeneet lapsensa, vastaan kello yhdeksän viisitoista aamulla. Emme nukku-neet yöllä lainkaan. Seurasimme liikkuneina kotivaunumme ikkunasta kotoisia maisemia.

Nyt Kanteleen historiassa alkoi uusi vaihe. Belomorskissa yhtyettä vahvistettiin kuorolla ja tanssiryhmällä. Nyt meidän viralliseksi nimeksi tuli Karjalais-Suomalaisen neuvostotasavallan laulu- ja tanssiryhtye Kantele. Näyttelijöitä oli jo lähes seitsemänkymmentä henkeä. Taiteelliseksi johtajaksi määrättiin Sergei Ozerov ja johtavaksi kapellimestariksi Jakov Genšaft.

Sergei Ozerov oli johtajana ja taiteilijana erittäin pätevä ja vaativainen ihminen. Hänen vaativaisuutensa sain kokea nahoissani. Olimme esittämässä Belomorskissa Kanteleen uutta ohjelmaa. Uteliaisuusissani kurkistin esiripun raosta katsomoon, että paljonko siellä on yleisöä. Ozerov huomasi sen ja suuttui rajattomasti.

— Mitä väliä sinulle siitä, onko väkeä katsomassa vai ei. Sinun pitää soittaa joka tapauksessa mainiosti, vaikka salissa olisi vain yksi ihminen...

Lämpimät muistot ovat säilyneet minulla kapellimestaristamme Jakov Genšaftista. Herkkänä ja vaativaisena muusikkona hän oli hyvin perillä kanteleorkesterin mahdollisuuksista. Muistan kun Ruvim Pergamentin säveltämässä Äänisniemen sviitissä oli melko monimutkainen kadenssi alttokanteleelle, jota minun piti soittaa. Harjoittelin sitä vimmatusti, mutta tuloksetta. Sanoin Jakoville, että olen huono muusikko eikä minusta ole kadenssin soittajaksi. Lisäsin, että parasta kai minun olisi lähteä pois koko yhtyeestä.

— Harjoitusten jälkeen pyydän sinua jäämään, hän sanoi minulle.

Sitten hän ehdotti lähteä kävelyille kaupungille. Puhe ei tahtonut luistaa ja pysyttelimme vaiti...

— Mutta sinähän opettelet väärin kadenssia, hän sanoi vihdoin.

— Miksi niin? panin vastaan. — Sehän on vapaata musisoimista.

— Nimenomaan vapaata, Jakov innostui. — Sinun pitää aloittaa hitaasti ja rauhallisesti ja vasta lopussa kiihdyttää tempoa äärimmilleen...

Siinä se koko niksi olikin. Soitin neuvon mukaan. Kadenssi alkoi syntyä, ja Pergamentkin oli tyytyväinen, etten pilannut hänen musiikkiaan.

Yhtyeemme valmisti uutta ohjelmaa, johon otettiin kansanlaulujen ja -tanssien lisäksi runsaasti lauluja, runoja ja kertomuksia Isänmaallisesta so-

dasta, puolueesta ja uskosta voittoon. 18:ntena kesäkuuta 1942 kirjoitin muistiooni:

Asumme vaunussa nro 3053. Tänä harjoittelimme Vasili Kononovin kanssa karjalaista Ristu-Kondraa... Luin Punalippu-lehdestä Karjalais-Suomalaisen neuvostotasavallan Korkeimman Neuvoston Puhemiehistön puheenjohtajan Otto Wille Kuusisen artikkelin Karjalais-Suomalainen kansa Neuvostosynnyinmaansa vapauttamisen puolesta. Siinä kerrottiin myös, että kansallinen Kantele-yhtye, joka oli viime kuukausina ollut kiertuematkalla Keski-Aasiassa, valmistautuu parhaillaan konsertteihin Karjalan rintaman yksiköille.

Opettelemme Irma Haatajan kanssa leikkitantsseja, joita ohjaa Helmi Malmi. Kuntoni on hyvä ja työ tuntuu luistavan.

Silloin yhtyeessämme alkoi ohjata tansseja balettimestari Helmi Malmi. Hänen johdollaan opettelimme lyhyessä ajassa esityskuntoon Saaristonpolkan.

Helmi Malmin ohjaamat Säkkijärven polkka, Polkis ja Letkajenkka ovat hyvän maun ja aidon kansallisen värityksen näytteitä. Ne ovat läpäisseet monien vuosien koetukset ja pysyneet tähänpäivään asti yhtyeen ohjelmistossa.

Helmi Malmin kiinnostus tansseihin on ilmeisesti lähtöisin lapsuusvuosilta. Elämäntaipaleellaan hän on tanssinut paljon ja keksinyt uusia tansseja. 1930-luvulla hän ohjasi Kontupohjassa jopa muutaman yksinäytöksisen baletin. Mieleeni ovat jääneet Helmin esittämät tanssit ja niistä etenkin Kahvipolkka, jossa hän tanssi mestarillisesti itsepäistä ja vallatonta tytönheilakkaa.

Isänmaallisen sodan alussa hän oli viihdeteatterin tanssijana ja esiintyi partnerinsä Semjon Kärginin kanssa Karjalan ja Leningradin rintaman soitalleille.

Malmin ohjaamista tansseista heijastui lyyrinen kansanomaisen huu-

mori ja leikkisyys. Minä tanssin hänen ohjaamia tanssejaan mielelläni. Niissä oli henkeä.

Mieleeni on jäänyt erityisesti tanssi Miten muusikko soittaa. Siinä minun piti tanssin juonen mukaan soittaa viulua, mutta en osannut käsitellä viulua lainkaan. Helmi sopi Lauri Jousisen kanssa ja sain häneltä muutaman viulunsoittotunnin... Tämä tanssi oli vuosia Kanteleen ohjelmistossa. Sitä esitimme menestyksellä sekä Moskovassa että Leningradissa.

Helmi suhtautui hyvin tarkasti tanssipukuihin. Niiden piti vastata prikulleen kansallispukua. Hänen mielestään juuri puvusta alkaa jokainen tanssi. Hän teki itse pukujen piirustukset jokaista tanssia varten. Malmin pukupiirustukset kansantansseihin saattaisivat kelvata jopa kansallispuukujen piirustusnäyttelyyn.

— Montako tanssia olet keksinyt, kysyin kerran tasavallan ansioituneelta taiteilijalta Helmi Malmilta.

— Ei ole tullut laskettua. Luulen että yli neljäkymmentä.

4. helmikuuta 1942. Tapasin vanhan tuttavani Kalle Rannan. Hän oli osallistunut puolustustaisteluihin Petroskoin liepeillä ja hänet oli palkittu Punaisen Lipun kunniamerkillä. Keskustelimme kauan. Kalle kertoi seikkaperäisesti, miten vihollinen oli miehittänyt Petroskoin. Hän kertoi myös muista rintamatapahtumista ja siitä, että olimme kuitenkin heikosti valmistautuneet puolustamaan Karjalaa. Sitten lähdin rautatieasemalle ja katselin pohjoiseen meneviä junia. Ajatukseni liikkuivat kotiperukoillani. Muistelin Knäsöä, sukulaisiani, tuttavia ja koulukavereitani. Mitenkähän ovat asiat kotikylässäni?

8. elokuuta 1942. Jokaisen meistä on luovutettava tietty määrä marjoja hankinta-asemalle. Emme pysty täyttämään kiintiötä. Kilpailevia poimijoita on paljon, ja lisäksi emme tunne marjapaikkoja. Kanta-asukkaat pitävät paikkansa salassa. Luovutin tänään vajaat kaksi kiloa marjoja. Poimimme

niitä eilen Pjotr Sarafanovin kanssa noin viidentoista kilometrin päässä kaupungista. Tänään hänen kasvonsa ovat turvoksissa sääskien puremista. Joku tokaisi hänelle, että sääsket ovat nähtävästi hyötyneet enemmän miehestä kuin mies koko marjareissusta.

Valmistimme ohjelman ja aloimme konsertoida Karjalan rintaman yksiköissä. Esiinnyimme yhtyeenä tai pienenä konserttiryhmänä tilanteesta ja olosuhteista riippuen. Oli päiviä jolloin esiinnyimme jopa kuusi ja kahdeksan kertaa.

17. marraskuuta 1942. Olemme konserttimatkalla pohjoiseen. Tapasin äitini. Hän on tämän vuoden aikana vanhentunut kovasti. Tavatessamme hän hymyi ja itki.

Muistiini on jäänyt konsertti Murmanskin kansainvälisellä merimiesklubilla. Kun olimme esittäneet Karjalaisen katrillin, alkoi salissa hirveä meteli: vihellettiin, tömisteltiin jalkoja... Tällaisen koimme ensimmäistä kertaa. Jospa olemme tehneet jotain väärin, välähti mielessäme. Osoitautui että salissa istuneet amerikkalaiset merimiehet ilmaisivat siten suosiotaan hyvästä esityksestäme. Eräs heistä tuli konsertin jälkeen kulissien taakse leveästi hymyillen mielihyvää ja pyysi muistoksi erinomaisesta konsertistamme... kanteleen.

12. joulukuuta 1942. Tänään vuoden kestäneen vaunuelämän jälkeen siirryimme asumaan taloon. Vaunumme jäi seisomaan orpona umpiradalle. Olemme kiitollisia sille: pitkällä evakkomatkamme se oli moneen monituisen kertaan suojannut meitä kylmältä ja sateelta ja pelastanut jopa varmalta kuolemalta. Vaunulla oli oma lempinimensäkin Katerinka.

24. joulukuuta 1942. Muutamat meikäläisistä, myös minä, kävimme sotilaskomissariaatissa. Tekisi mieli rintamalle, sillä totta sanoen en tiedä oikeastaan mille ruuti haisee. Mutta se on toivotonta. Sanovat, että jonkunhan pitää myös näytellä.

Tammikuussa 1943 olimme kiertuematkalla. Kävimme esiintymässä Malengan metsätyömaalla. Matkustimme sinne jopa polttoainevaunun päällä, kun ei ollut lippuja matkustajajunaan. Esiinnyimme Malengan ruokalassa. Tanssitilaa oli vähän, ja me siirsimme pöytiä ja tuoleja syrjään. Tanssiesiamme Säkki-Varjakkia partnerini Anna Arifmetikova luiskahti lattialla ja syöksyi suin päin keittiön puolelle. Ovenpielessä seisonut kokki säpsähti ja riensi luokseni kysymään, mitä minä oikein tempuilin. Tanssi keskeytyi. Sitten me tanssimme sen uudestaan. Tämä kohtaus sai aikaan hilpeyttä katsojissa. Myöhemmin Anja valitteli tosin kipuja kyljessään.

Tässä yhteydessä muistui myös tapaus evakkomatkamme. Eräässä klubissa Jevgenia Rapp oli parhailaan esittämässä lyyristä laulua, kun salista nousi näyttämölle kissa. Se asteli verkalleen laulajan luo, istuutui tämän jalkojen juurelle, kohotti päänsä ja kuunteli kiinnostuneena sopraanoa. Jevgenia ei huomannut koko kissaa, mutta klubin lippujentarkastaja katsoi velvollisuudekseen sekaantua asiaan ja kiiruhti näyttämölle. Kissa arvioi tilanteen ja sipsutteli karkuun. Esitys keskeytyi. Yleisöä nauratti makeasti. Jokin koiranleuka pyysi toistamaan... Tästä huolimatta konsertti onnistui.

Kiertuematkamme aikana saimme kuulla Arkangelissa iloisen uutisen.

29. kesäkuuta 1944 Arkangeli. Tämä on kauan odotettu historiallinen päivä. Illalla konsertin aikana kuuluttajamme Anja Malašina ilmoitti Moskovan radion tiedottaneen, että Petroskoi on vapautettu! Pitkän aikaa sekä yleisö että me aplodoimme armeijallemme. Esitys jatkui erittäin pontevasti. Melkein jokainen kappale toistettiin yleisön pyynnöstä. Ihme kyllä, mutta meillä näyttelijöillä riitti voimaa ja intoa toistoihin...

Syyskuussa yhtyeemme palasi kolmen vuoden jälkeen takaisin Petros-

koihin. Kaupunki oli raunioitunut. Mutta olimmehan lopultakin kotona.

Ensi alkuun meidät sijoitettiin Lenininkadun varrella olevaan puutaaloon. Siinä me harjoittelimme ja asuimme. Jatkoimme konserttitoimintaamme ja osallistuimme ahkerasti myös kaupungin kunnostustöihin.

Kantele-yhtyeemme sotavuosina suorittama taiteellinen toiminta sai suuren tunnustuksen. Ansioistaan musiikkitaiteen kehittämisen alalla Sergei Ozeroville ja Kalle Rautiolle myönnettiin vuonna 1944 taiteen ansioituneen toimihenkilön arvonimi. Ylikapellimestari Jakov Genšaft ja solisti Sirkka Rikka saivat tasavallan ansioituneen taiteilijan arvonimen.

Suuri ryhmä yhtyeemme työntekijöitä palkittiin Karjalais-Suomalaisen SNTL:n Korkeimman Neuvoston ja Taidetyöntekijäin ammattiliiton Keskuskomitean kunniakirjalla...

Sirkka Rikasta on sanottava erikseen. Yhdysvalloissa syntyneenä hän löysi oman kotimaansa Neuvostoliitosta ja sitoi taiteilijauransa Kantele-yhtyeeseen. Sodan jälkeen hän valmistui Leningradin konservatoriosta ja palasi jälleen yhtyeeseen. Nimenomaan Kanteleessa hänen laulajalahjansa pääsivät kehittymään niin pitkälle, että häntä alettiin kutsua Karjalan satakieleksi. Hänen lyyriselle sopraanolleen sopi mainiosti kanteleorkesterin säestys.

Vuonna 1946 kirjoitin Sirkka Rikasta muistiooni:

20. toukokuuta. Sirkka Rikka esitti ensimmäisen soolokonserttinsa, jossa hän lauloi Tšaikovskin, Glinkan ja Griegin romansseja sekä suomalaisia, karjalaisia ja muiden kansallisuuksien kansanlauluja. Hyvä alku. Onnitellen Sirkkaa.

Muistan hyvin Sirkan esiintymisen Bolšoi-teatterin Beethovenin salissa. Säestimme häntä Toivo Vainosen kanssa kanteleduetolla. Vielä nytkin korvissani soi Sirkan äänen ja duetomme harmoninen sopusointu.

Yhtyeen solisti Sirkka Rikka.

Sirkka Rikka on osa yhtyeemme historiaa. Hän kiersi ristiin ja rastiin kaikki tasavaltamme taajamat ja syrjäkylät, esiintyi soolokonsertein melkein kaikissa Neuvostoliiton kolkissa. Hän vieraili lukuisia kertoja Suomessa ja DDR:ssä. Yksi Sirkan merkittävimmistä soolo-ohjelmista oli Maailman kansojen lauluja. Antaumuksellisesta taiteellisesta toiminnasta Sirkka Rikka on palkittu Leninin ja Työn Punaisen Lipun kunniamerkeillä ja Neuvostoliiton rauhanpuolustajien komitean Kunniakirjalla.

Kerran tulini kyösyneeksi Sirkka Rikalta:

— Mikä on mielestäsi esittäjälle tärkeintä?

— Luulen että pyrkimys jatkuvaan ja jokapäiväiseen taitonsa hiomiseen. Lisäksi on osattava keskittyä esittämiseen paikassa missä tahansa ja erilaiselle yleisölle. Esityksen on oltava samaa tasoa syrjäkylän klubilla ja Bolšoi-teatterin näyttämöllä.